

ITALIYA VA O'ZBEKISTON XALQ OG'ZAKI IJODIDA LINGVOKULTUROLOGIK QADRIYATLAR

Ilmiy rahbar: **Najmidinova Nafisa Ulja qizi**

SamDChTI Ispan-Italyan kafedrası o'qituvchisi

muallif: **Raxmatova E'zoza Karim qizi**

SamDChTI Italyan tili yo'nalishi 4- bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Italiya va O'zbekiston xalq og'zaki ijodining lingvokulturologik qadriyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot Lingvokulturologiya va Paremiologiya doirasida olib borilib, xalq og'zaki ijodi milliy mentalitet, ijtimoiy qadriyatlar va madaniy kodlarni ifodalovchi muhim semiotik tizim sifatida talqin etiladi. Maqolada Italiya va O'zbekiston ertaklari, maqollari, dostonlari va afsonalari misolida oila, mehnat, sevgi, taqdir va hurmat kabi asosiy konseptlarning lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq og'zaki ijodida jamoaviylik, an'anaviylik va axloqiy me'yorlar ustuvor bo'lsa, italyan og'zaki ijodida individualizm, estetik tafakkur va pragmatik yondashuv kuchliroq namoyon bo'ladi. Shuningdek, ishda Semantika va Pragmatika asosida og'zaki ijod birliklarining ma'no tuzilishi va funksional xususiyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib berishga xizmat qiladi hamda madaniyatlararo kommunikatsiya va tarjima nazariyasi uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, lingvokulturologiya, paremiologiya, milliy mentalitet, madaniy qadriyatlar, konsept, ertaklar, dostonlar, maqollar, semantika, pragmatika, italyan madaniyati, o'zbek madaniyati, qiyosiy tahlil.

Xalq og'zaki ijodi har bir millatning tarixiy xotirasi, madaniy tajribasi va estetik tafakkurining eng qadimiy qatlamlarini o'zida mujassam etgan murakkab semiotik tizimdir. U xalqning ijtimoiy hayoti, dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari va qadriyatlar tizimini bevosita aks ettiradi. Aynan shu jihatdan xalq og'zaki ijodi lingvokulturologik tadqiqotlar uchun eng boy manba hisoblanadi, chunki u til va madaniyatning o'zaro

bog'liqligini jonli va tabiiy shaklda namoyon etadi. Lingvokulturologiya nuqtai nazaridan qaralganda, xalq og'zaki ijodi til birliklari orqali milliy mentalitetni shakllantiruvchi va uni avloddan avlodga yetkazuvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Italiya va O'zbekiston xalq og'zaki ijodini qiyosiy tahlil qilish esa ikki xil madaniy modelni, ya'ni Yevropa va Sharq tafakkur tizimlarini solishtirish imkonini beradi [1, 208].

Xalq og'zaki ijodining asosiy janrlari sifatida maqollar, matallar, afsonalar, ertaklar, dostonlar va qo'shiqlar til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalovchi asosiy vositalardir. Bu janrlar har bir xalqning tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan ijtimoiy ong va madaniy identifikatsiyaning ifodasidir. Paremiologiya aynan maqol va matallarni o'rganish orqali xalq tafakkurining eng ixcham va chuqur shakllarini tahlil qiladi. Biroq xalq ogzaki ijodi faqat maqollar bilan cheklanmaydi, u kengroq madaniy tizim sifatida qaraladi.

Italiya xalq og'zaki ijodi asosan antik Rim madaniyati, katolik dini va Uyg'onish davri estetikasi bilan shakllangan. Bu omillar uning mazmunida individualizm, hayotdan zavq olish, estetik go'zallik va pragmatik tafakkurni kuchaytirgan. Italiya ertaklari va afsonalarida ko'pincha inson taqdiri, sevgi, hiyla-nayrang va ijtimoiy adolat kabi mavzular asosiy o'rin tutadi. Masalan, Pinokkio haqidagi xalqona hikoyalar axloqiy saboq berish bilan birga, insonning o'zgarish va tarbiya jarayonini ham aks ettiradi. Bu esa Italiya madaniyatida individual rivojlanish konseptining muhimligini ko'rsatadi.

O'zbekiston xalq og'zaki ijodi esa ko'proq sharqona an'analar, islomiy qadriyatlar va ko'chmanchi hamda agrar hayot tajribasi asosida shakllangan. Bu ijod namunalarida jamoaviylik, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik va sabr-toqat kabi qadriyatlar ustuvor hisoblanadi. O'zbek ertaklarida ko'pincha ezgulik va yovuzlik kurashi, adolat g'alabasi va insoniy fazilatlar tarannum etiladi. Masalan, Alpomish dostoni milliy qahramonlik, vatanparvarlik va ijtimoiy birdamlikni ifodalovchi eng muhim epik asarlardan biridir. Bu asarda jamiyat manfaatlari shaxs manfaatlaridan ustun qo'yiladi, bu esa kollektiv onging kuchli ekanligini ko'rsatadi [2, 236].

Xalq og'zaki ijodida asosiy lingvokulturologik qadriyatlar konseptlar orqali ifodalanadi. Konseptlar inson ongida shakllangan madaniy ma'nolar tizimi bo'lib, ular til

orqali ifodalanadi. Italiya va O'zbekiston xalq og'zaki ijodida oila, mehnat, taqdir, sevgi, hurmat va erkinlik kabi konseptlar asosiy o'rin tutadi. Biroq bu konseptlarning talqini har ikki madaniyatda turlicha namoyon bo'ladi.

Italiya xalq og'zaki ijodida oila konsepti ko'pincha hissiy va individual munosabatlar orqali ifodalanadi. Oilaviy munosabatlar ba'zan konfliktli, ba'zan esa juda samimiy tarzda tasvirlanadi. O'zbek xalq og'zaki ijodida esa oila jamiyatning asosiy tayanchi sifatida idealizatsiya qilinadi. Bu farq ikki madaniyatning ijtimoiy tuzilishi va qadriyatlar tizimi bilan bog'liq.

Mehnat konsepti Italiya og'zaki ijodida pragmatik va natijaga yo'naltirilgan bo'lsa, O'zbek og'zaki ijodida axloqiy va ijtimoiy burch sifatida qaraladi. Bu farq mentalitetdagi asosiy tafovutlardan biridir. Italiyada mehnat shaxsiy muvaffaqiyat vositasi sifatida ko'rilsa, O'zbekistonda u jamiyatga foyda keltiruvchi axloqiy qadriyat hisoblanadi [3, 896].

Sevgi konsepti ham ikki madaniyatda turlicha talqin qilinadi. Italiya xalq og'zaki ijodida sevgi ko'pincha romantik, hissiy va individual tajriba sifatida ifodalanadi. O'zbek xalq og'zaki ijodida esa sevgi ko'proq sadoqat, sabr va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'lanadi. Bu esa sharq va g'arb mentalitetidagi farqlarni yaqqol ko'rsatadi.

Xalq og'zaki ijodini tahlil qilishda Semantika va Pragmatika muhim rol o'ynaydi. Semantika orqali og'zaki ijod namunalarining ma'nosi va ichki tuzilishi tahlil qilinsa, pragmatika orqali ularning real hayotdagi qo'llanishi va kommunikativ vazifasi aniqlanadi. Masalan, bir ertak yoki maqol turli vaziyatlarda turlicha ma'no kasb etishi mumkin [4, 992].

Italiya xalq og'zaki ijodida metaforik va obrazli ifoda kuchli rivojlangan. Dengiz, yo'l, shahar hayoti va savdo bilan bog'liq obrazlar ko'p uchraydi. O'zbekiston xalq og'zaki ijodida esa yer, tabiat, chorvachilik va qishloq hayoti obrazlari ustunlik qiladi. Bu farq geografik va iqtisodiy sharoitlar bilan bevosita bog'liq. Italiya madaniyati Uyg'onish davri ta'sirida estetik va individual qadriyatlarni rivojlantirgan bo'lsa, O'zbekiston madaniyati ko'proq an'anaviy va jamoaviy qadriyatlarga asoslangan. Bu esa xalq og'zaki ijodida ham o'z aksini topgan [5, 500].

Xulosa qilib aytganda, Italiya va Ozbekiston xalq og'zaki ijodi lingvokulturologik jihatdan chuqur tahlil qilinganda, har ikki madaniyatning o'ziga xos dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va tafakkur modeli yaqqol namoyon bo'ladi. Bu ijod namunalarini qiyosiy o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo muloqot va tarjima nazariyasi uchun ham muhim ilmiy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. V. A. Maslova. Lingvokulturologiya. Moskva: Akademiya, 2001. 208 b.
2. G. L. Permyakov. Osnovy strukturnoy paremiologii. Moskva: Nauka, 1988. 236 b
3. N. D. Arutyunova. Yazyk i mir cheloveka. Moskva: Nauka, 1999. 896 b.
4. Yu. S. Stepanov. Konstanty: Slovar russkoy kultury. Moskva: Akademicheskij proekt, 2004. 992 b.
5. A. Wierzbicka. Semantics: Primes and Universals. □ Oxford: Oxford University Press, 1996. 500 p.